

Problemy tzw. produkcji dóbr niematerialnych na łamach niemieckiej prasy w języku polskim wydawanej w Generalnej Guberni w latach 1939—1945

Wśród różnorodnych problemów, jakimi zajmują się badacze historii II wojny światowej, jest zagadnienie tak zwanej prasy "gadzinowej" czyli niemieckiej prasy wydawanej w języku polskim, przeznaczonej dla Polaków na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa w latach okupacji hitlerowskiej. Prasa ta była wówczas jednym z ważniejszych narzędzi oddziaływania propagandowego na społeczeństwo polskie. Przekazując najrozmaitsze treści i nie mając w zasadzie konkurencji radia, bibliotek i wydawnictw książkowych jawnych, miała - w myśl założeń niemieckiej propagandy - zaspokoić potrzeby informacyjne i czytelnicze polskiego odbiorcy, stąd też jej treści stanowiły ważne narzędzie oddziaływania propagandowego i kształtowania opinii potencjalnych czytelników. W tym samym okresie wydawana w podziemiu polska prasa konspiracyjna od początku podkreślała ujemną rolę "gadzinówek" w osacie okupacji, spełniając wobec nich rolę demaskatorską¹.

Badania nad prasą "gadzinową" znalazły już odzwierciedlenie w różnych opracowaniach naukowych², lecz prasę - jak każdy inny problem badawczy - można analizować z różnych punktów widzenia. Poza tym dotychczasowe publikacje zawierają jej omówienie w ujęciu historyczno-opisowym, zaś

niniejszy tekst jest pierwszym zawierającym wyniki analizy treści tego typu prasy przy uwzględnieniu metody statystycznej.

Celem przyjętym w badaniach, których wyniki stanowią podstawę niniejszego opracowania, była analiza określonego w tytule problemu przez zastosowanie - między innymi - uproszczonego sposobu obliczania powierzchni artykułów. Podkreślić należy, że jest to próba omówienia problemu przy określonych zabiegach metodologicznych.

Podstawą niniejszego omówienia jest analiza prasoznawcza kilku wybranych pism, a to: "Gazety Lwowskiej" (1941-1944), "7 Dni" (1940-1944), "Ilustrowanego Kuriera Polskiego" (1940-1942), "Steru" (1940-1944), "Małego Steru" (1942-1944), a także pisma "Zawód i Życie" (1941-1944), "Przełom" (1944), "Co miesiąc powieść" (1940-1944). Ponadto przy omawianiu tematów posłużono się także danymi z analizy "Gońca Krakowskiego" (1939-1945) i "Nowego Głosu Lubelskiego" (1940, 1941) przeprowadzonej bez użycia uproszczonego sposobu obliczania powierzchni artykułów. Analizowane pisma - z punktu widzenia zawartości treściowej - reprezentują pewne grupy pism: dzienniki, tygodniki określone jako społeczno-kulturalne oraz czasopisma przeznaczone dla potrzeb szkolnych.

Przy badaniu treści wymienionych pism wzięto pod uwagę następujące szczegółowe zagadnienia, wchodzące w obręb określenia "produkcja dóbr niematerialnych"³: l i t e r a t u r a (powieści w odcinkach, krótkie formy beletrystyczne, poezja, artykuły ogólnoteoretyczne), k s i ą ż k a (nowości wydawnicze - reklama, skup książek, biblioteki wraz z wypożyczalniami i archiwami, wydawnictwa i księgarnie, artykuły dotyczące historii książki), s z t u k a (zabytki, malarstwo, rzeźba, architektura, sylwetki artystów, muzea, wystawy, konkursy artystyczne), t e a t r i k i n o (występy sceniczne - recenzje i omówienia oraz reklamy, sylwetki artystów scenicznych i filmowych, koncer-

ty uliczne, w fabrykach, cyrk, koncerty kościelne, wydawnictwa muzyczne, artykuły teoretyczne i historyczne), prasa i radio (poszukiwania pracowników, reklama pism, zasady kolportażu i prenumeraty, artykuły ogólne), szkolnictwo powszechne i średnie zawodowe (szkolnictwo, kursy, artykuły ogólne), nauka i szkolnictwo wyższe (szkoły wyższe, instytuty naukowe, artykuły popularnonaukowe, sylwetki uoszonych, profesorów szkół wyższych i gimnazjów)⁴.

Wyjaśnien wymaga strona metodologiczna badań. Analiza treści poszczególnych artykułów, publikacji i notatek została uzupełniona obliczeniem ilości tekstów na dany temat w oparciu o dane liczbowe uzyskane uproszczonym sposobem obliczania powierzchni tychże tekstów. Stosowanie metody statystycznej w badaniach prasoznawczych następuje duże trudności, jest ona bowiem niezwykle czasochłonna⁵. Uproszczenia w tej metodzie zaproponowała wkrótce sama jej autorka Irena Tetelowska⁶. W 1979 r. na ogólnopolskiej sesji prasoznawczej w Lublinie Stanisława Lewandowska podjęła ten sam problem (w badaniach nad prasą konspiracyjną), proponując określanie artykułów jako duży (całokolumnowy), średni (półkolumnowy) i mały (ćwierćkolumnowy) przy równoczesnym określeniu ich ilości na dany temat (na tle całości pisma)⁷. Moja propozycja uproszczeń w metodzie polega na określaniu wielkości artykułów według schematu: artykuł duży - D (całokolumnowy), średni - Ś (półkolumnowy), mały - M (ćwierćkolumnowy), notatka - N (1/8 kolumny), I - informacja (1/16 kolumny). Kolejna czynność to przypisanie określonej powierzchni każdemu tekstowi i tak na przykład jeśli powierzchnia całej kolumny pisma wynosi 600 cm² to artykuł sygnowany literą D (artykuł duży) będzie miał powierzchnię 300 cm², itd. Po połączeniu wszystkich tekstów w grupy tematyczne następuje zsumowanie powierzchni na dany temat i przedstawienie jej w wielkościach procentowych

w stosunku do całej powierzchni pisma (wyjąwszy tytuły główne i marginesy). Jednakże, aby przyjąć ów sposób obliczania powierzchni artykułów jako naukowe narzędzie badawcze i stosować na przykład do całościowego badania prasy "gadzinowej", należy go sprawdzić w bardzo szerokim zakresie dla uzyskania pewności, chociaż i dotychczas otrzymane wyniki pozwalają na omówienie tematu i sformułowanie pewnych wniosków.

W wyniku analizy pism uzyskano dane, wskazujące, iż omawiana problematyka stanowi na łamach pism określony procent powierzchni tekstów (za omawiane lata).

Tabela 1

Tytuł pisma	Tekst %	Ilustracje %	Ilość artykułów
"Gazeta Lwowska" (1941-1944)	9 %	1 %	2 366
"7 Dni" (1940-1944)	19 %	4 %	1 385
"Ilustrowany Kurier Polski" (1940-1942)	14 %	10 %	316
"Ster" (1940-1944)	67 %	19,8 %	365
"Mały Ster" (1942-1944)	72 %	5 %	155
"Zawód i Życie" (1941-1944)	2,5 %	-	9
"Co miesiąc powieść" (1940-1944)	98 %	1 %	86
"Przełom" (1944)	5,3 %	-	3

Zestawienia danych w tabeli 1 upoważniają do sformułowania następującego wniosku: wszystkie pisma przywiązywały wagę do zagadnień kultury i oddziaływania poprzez nie na czytelnika. Jeżeli bowiem zagadnienia te obejmują mniejszy procent powierzchni tekstów, to wówczas większa jest ilość ogólna tekstów, co przy analizie pisma (na przykład

"Gazety Lwowskiej") sprawia wrażenie dużego nasycenia jego łamów tymi treściami.

Tabela 2 zawiera dane ilościowe w obrębie siedmiu wyszczególnionych zagadnień. Przedstawione w tabeli dane pozwalają w części określić profil treściowy pisma. W dzienniku nieco mniej miejsca przeznaczono na teksty literackie (3 %) i zagadnienia szkolnictwa wyższego i nauki (2 %), inne działy pod względem zajmowanej powierzchni są mniej więcej równe. Tygodniki ilustrowane z racji swego charakteru wyróżniają: literaturę ("7 Dni" - 14 %, "IKP" - 11 %), także sprawy teatru i kina ("7 Dni" - 4 %, "IKP" - 1,5 %). Pisma przeznaczone dla szkolnictwa powszechnego w sposób bardzo wyraźny preferują teksty literackie ("Ster" - 49,5 %, "Mały Ster" - 72 %); zawierają one odpowiadające potrzebom okupanta treści wychowawcze. Miesięcznik "Co miesiąc powieść" - jak sam tytuł wskazuje - zawiera tylko określonego rodzaju teksty literackie (98 %). Małą powierzchnię przeznaczono na zagadnienia kultury w pismach "Zawód i Życie" (2,5 %) i "Przełom" (5,3 %), bowiem pierwsze zawierało omówienia spraw ściśle fachowych, zaś "Przełom" zajmował się przede wszystkim problematyką polityczną.

Analizując samą tylko l i t e r a t u r ę na łamach wybranych pism trzeba podkreślić ilościową przewagę krótkich form beletrystycznych: opowiadania, nowele, legendy, baśnie, inne (zobacz tabela 3). I tak "Gazeta Lwowska" zamieściła łącznie 218 utworów, "7 Dni" - 363, "Ilustrowany Kurier Polski" - 103, "Ster" - 159, "Mały Ster" - 103, "Co miesiąc powieść" - 86, "Zawód i Życie" - 5, "Przełom" - 3 oraz "Goniec Krakowski" - 298 i "Nowy Głos Lubelski" - 48.

Utworky poetyckie zamieszczano w następujących ilościach: "Gazeta Lwowska" - 340, "7 Dni" - 564, "Ilustrowany Kurier Polski" - 45, "Ster" - 113, "Mały Ster" - 52 oraz "Goniec Krakowski" - 15 i "Nowy Głos Lubelski" - 3. Są to teksty - w przypadku prozy - w ogromnej większości o tema-

Tabela 2

Grupy tematyczne	"Gazeta Lwowska" (1941-1944)				"7 Dni" (1940-1944)				IKP (1940, 1942)				"Ster" (1940-1944)			
	tekst %		ilus. ilość %		tekst %		ilus. ilość %		tekst %		ilus. ilość %		tekst %		ilus. ilość %	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
1																
Literatura	3	0,2	628	14	1,1	952	11	0,1	155	49,5	12,4	273				
Książka	0,4	0,03	281	0,07	-	15	0,06	-	1	-	-	-				
Sztuka	1	0,3	293	0,1	0,4	15	1	3	70	-	0,6	4				
Teatr i kino	1	0,06	251	4	1,4	284	1,5	6	70	-	-	-				
Prasa i radio	0,04	-	38	0,02	0,01	14	0,01	0,1	2	0,5	0,04	8				
Szkolnictwo powszechnie i średnie zawodowe	1	0,02	441	0,0004	-	1	0,2	0,6	7	11,2	4,5	53				
Nauka i szkol- nictwo wyższe	2,2	0,3	434	0,7	1	104	0,4	0,5	11	6,4	2,2	27				

(ciąg dalszy tabeli 2)

Grupy tematyczne	"Mały Ster" (1942-1944)			"Zawód i Życie" (1941-1944)			"Co miesiąc powieść" (1940-1944)			"Przełom" (1944)		
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1												
Literatura	72	5	155	2	-	5	98	1	86	5,3	-	3
Książka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sztuka	-	-	-	-	0,5	4	-	-	-	-	-	-
Teatr i kino	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prasa i radio	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szkolnictwo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Powszechne i średnie zawodowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nauka i szkol- nictwo wyższe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

tyce obyczajowej z wątkiem miłosnym, kryminalnej, przygodowej i religijnej. Dotyczy to przede wszystkim tekstów literackich na łamach "7 Dni", "Ilustrowanego Kuriera Polskiego" i "Gońca Krakowskiego", a także "Nowego Głosu Lubelskiego" czy też czasopisma "Co miesiąc powieść". Charakterystyczne dla całości są tytuły powieści w odcinkach zamieszczane w każdym z wymienionych pism: P. Berzinsa "Błękitna noc nad kasynem gry" ("Goniec Krakowski" i "Nowy Głos Lubelski"), W. Barciokiego "Tajemnica starych portretów" ("Goniec Krakowski" i "Nowy Głos Lubelski"), M. Szymozaka "Po złoto korsarzy" ("Ilustrowany Kurier Polski"), "Tajemnica grobowca" ("7 Dni"), A. Murawskiego "Krwawe diamenty" ("7 Dni"), S. Sikorskiej "Przeznaczenie. Dzieje miłości" ("Co miesiąc powieść"), E. Bol "Czarna rękawiczka. Powieść sensacyjna" ("Co miesiąc powieść") i inne.

Oczywiście odpowiednio motywowano publikowanie takiej literatury. I tak "Goniec Krakowski" pisał, iż dany tekst literacki nie powinien poruszać spraw smutnych, gdyż każdy ich ma sporo w życiu prywatnym, nie powinien zajmować się polityką, gdyż cały dzień się o niej słyszy, bezcelowe jest także poruszanie "(...) innych zagadnień z powodu trwającej wojny", pozostaje więc "(...) powieść sensacyjna, kryminalna lub też towarzyska"⁸.

Natomiast poezja pism "gadzinowych" zawiera refleksję nad życiem, opisy stanów uczuciowych, opisy przyrody, podejmuje tematykę religijną, jest satyrą na współczesne oazy, często mieści treści antyżydowskie i antyradzieckie. Warto też przyrzeć się bliżej "Gazecie Lwowskiej", która publikowała także wartościowe teksty literackie. Spotkać można na jej łamach wcale nierzadko utwory takich autorów jak: A. Asnyk, J. Kasprówicz, A. Dygasiński, T. Lenartowicz, J. Kochanowski, Z. Krasiński, S. Szymonowicz, M. Sęp-Szarzyński, Biernat z Lublina, W. Syrokomla, M. Sarbiewski, J. Słowacki, W. Reymont, S. Żeromski, L. Górnicki, W. Łoziński, M. Rey, J. I. Kraszewski, F. Kallimach, K. Ujejski, H. Sien-

kiewicz, G. Zapolska, A. Morsztyn, L. Staff, W. Gomulicki. Nazwiska tych pisarzy pojawiały się pod publikowanymi ich utworami, a także czasem w artykułach ogólnych o życiu i twórczości zwłaszcza tych twórców, którzy w jakiś sposób związani byli z Lwowem⁹. Należy zgodzić się ze stanowiskiem E. Cytowskiej, że wprowadzanie na łamy Pism nazwisk luminarzy polskiej literatury było pozorem, metodą podkreślenia treści preferowanych przez politykę kulturalną okupanta (na przykład antysemityzm)¹⁰. Należałoby jednakże w drodze badań wyjaśnić, dlaczego umieszczenie tekstów autorów bliskich sercu każdego Polaka na łamach pism określanych jako "gadzinowe", było bardzo nierównomierne.

Obliczenia ilościowe wskazują na duże dysproporcje w doborze publikowanego materiału. I tak teksty znanych, wymienionych wcześniej autorów polskich w "Gazecie Lwowskiej" znalazły się w ilości 66, w "Gońcu Krakowskim" i "Nowym Głosie Lubelskim" - takich brak. "Ster" zawiera - 64 teksty literackie, "Mały Ster" - 24, "7 Dni" - 10, także brak takich tekstów na łamach "Ilustrowanego Kuriera Polskiego". Wylania się zatem problem: dlaczego na przykład dzienniki ("Gazeta Lwowska", "Goniec Krakowski" i "Nowy Głos Lubelski"), funkcjonujące w oparciu o te same ogólne dyrektywy niemieckiej propagandy w różnym stopniu i z różnym ukierunkowaniem realizowały poszczególne tematy. Była czy też nie było możliwości realizowania tak zwanej własnej inicjatywy przez poszczególne redakcje? Teksty literackie w zasadzie tak były dobierane, iż nie zawierały "niepożądanych treści", choć czasem czytelnik mógł się doszukać w danym tekście głębszych myśli¹¹.

Zdarzało się, że na łamach prasy "gadzinowej" publikowano teksty autorów żyjących i tworzących w tamtym czasie. Szczegółowe dane statystyczne do tego tematu zawiera tabela 3.

Problemy k s i ą ż k i w prasie niemieckiej wydawanej w języku polskim w Generalnej Guberni to głównie reklamy

LITERATURA

	1941		1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²
"Gazeta Lwowska" w odcinkach	1	3.745		2	2.903		-	-		-	-
Krótkie formy beletrystyczne	2	21.664	5	52	10.099 (998)	1,7	57	15.541 (289)	2,3	34	10.133
Poezja	3	4.579		73	6.264 (1.454)		185	10.806 (1.283)		37	2.139
Artykuły teoretyczne	4	1.162 (258)		15	3.559 (583)		25	6.452 (1.163)		20	5.258 (350)

Ilustracje (ze lata 1941-1944):
pow. - 6.508 cm², 0,2 %

Uwaga! We wszystkich tabelach dane zawarte w nawiasach oznaczają powierzchnię ilustracji do danego tematu

LITERATURA

	1940			1942		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
"Ilustrowany Kurier Polski"						
Powieść w odcinkach	1	15.554		3	18.131	
Krótkie formy beletrystyczne	13	6.160 (303)	7	90	36.445 (151)	13
Poezja	2	303		43	5.693	
Artykuły teoretyczne	2	303		1	202 (606)	

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
 pow. - 1.060 cm², 0,1 %

LITERATURA

"7 Daa"	1940		1941		1942		1943		1944	
	iloe66	om ²	iloe66	om ²	iloe66	om ²	iloe66	om ²	iloe66	om ²
Powieści w odcinkach	1	28.340 (2.430)	2	16.610 (2.070)	4	26.190	2	15.390	2	8.190
Krótkie formy beletrystyczne	9	45.405 (11.700)	100	41.405 (6.570)	99	51.075 (133)	105	45.660 (990)	50	24.485 (2.505)
Poesja	3	7.695 (675)	50	3.780	240	16.515	157	11.025	43	5.040
Artykuły teoretyczne	4	45	3	405	3	540	4	945 (90)	2	450 (1.260)

Ilustracja (za lata 1940-1944):
pow. - 28.425 om², 1,1 %

LITERATURA

	1940-1944		"Mały Ster"		1942-1944	
	ilość	cm ² %			ilość	cm ² %
Powieści w odcinkach	1	-		Powieści w odcinkach	1	-
Krótkie formy beletrystyczne	2	109.875 (23.652)		Krótkie formy beletrystyczne	2	45.177 (4.309)
Poezja	3	20.918 (9.045)	49,5	Poezja	3	52 5.887
Artykuły teoretyczne	4	535 (107)		Artykuły teoretyczne	4	-

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 32.804 cm², 12,4 %

Ilustracje (za lata 1942-1944):
pow. - 4.309 cm², 5 %

LITERATURA

"Co miesiaço powieść"	1940-1944		"Zawód i życie"	1941-1944		1944	
	ilość	om ² %		ilość	om ² %	ilość	om ² %
Powieści w edycjach	1	- -	Powieści w edycjach	1	- -	Powieści w edycjach	1 - -
Krótkie formy beletrystyczne	2	86 98	Krótkie formy beletrystyczne	2	3.008 2	Krótkie formy beletrystyczne	2 3 673 7,5
Poezja	3	- -	Poezja	3	- -	Poezja	3 - -
Artykuły teoretyczne	4	- -	Artykuły teoretyczne	4	- -	Artykuły teoretyczne	4 - -

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 6.720 om², 1 %

książek będących wówczas do nabycia, a drukowanych jawnie za zezwoleniem niemieckim. Reklamy te pojawiały się głównie w takich pismach jak: "7 Dni", "Ilustrowany Kurier Polski", "Gazeta Lwowska", także "Goniec Krakowski" i "Nowy Głos Lubelski". Niewątpliwie najliczniejszą grupę stanowią informacje o książkach i podręcznikach fachowych z zakresu rolnictwa, ogrodnictwa, kupiectwa, hodowli, gospodarstwa domowego, leśnictwa. W sumie polecano 45 tytułów wydawanych w latach 1939-1945. Wydawały je takie firmy jak Wydawnictwo Polskie w Warszawie, Wydawnictwo "Nowego Kuriera Warszawskiego", Burgverlag w Krakowie, Wydawnictwo dla Gospodarki i Rzemiosła, "Las i Drewno", Wydawnictwo Rolnicze¹². Szczególnie aktywne w reklamowaniu swoich książek były księgarnie Mariana Kowalskiego, J. Foitika i S. Pohorskiego; wszystkie działały we Lwowie.

Wraz z wydawnictwami fachowymi reklamowano także dzieła językowe, głównie słowniki m. in. "Słownik niemiecko-polski w zakresie budownictwa, rzemiosła budowlanego i instalacji domowych", "Słownik leśniczy", "Słownik chemiczny niemiecko-polski". Wydawano i reklamowano powieści o treści pokrewnej literaturze z lamów oficjalnej prasy. Przeważały reklamy książek o wątku romansowym i sensacyjnym¹³. Oprócz nich zalecano pozycje książkowe przygodowe¹⁴, a także o treści religijnej¹⁵.

Wśród zalecanych książek dość liczną grupę stanowiły wydawnictwa dla dzieci i młodzieży. Przedstawiono ogółem 20 tytułów. Polecano również tak znane pozycje, jak: "Robinson Crusoe" D. Defoe¹⁶ i "Bajkę o siedmiu krukach" J. Porazińskiej¹⁷. W reklamowaniu określonych treści w poszczególnych wydawnictwach nie pominięto też książek o charakterze wybitnie propagandowym, antyżydowskim lub antyradzieckim, lub też rozwijających podstawowe tezy hitlerowskich metod "wychowywania" społeczeństwa polskiego. W 1942 roku wydano w Warszawie książkę F. Burdeckiego zatytułowaną "Droga do powszechnego ideału pracy". W jednej z recenzji niejaki "Zetes" pisał: "(...) W tej książce praca zo-

KSIĄŻKA

	1941			1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
Gazeta Lwowska ¹												
Nowości wydawnicze - reklama	41	248		48	2.672 (194)		60	2.785 (65)		72	2.788	
Skup książek	-	-	0,1	2	140	0,4	3	40	0,4	11	290	0,7
Biblioteki,ypożyczalnie, ozytelnie, archiwa	3	225		11	857		12	995 (65)		1	15	
Wydawnictwa i księgarnie	1	225 (65)		-	-		4	239		7	900 (65)	
Artykuły historyczne	2	323		3	709 (903)		-	-		-	-	

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow.: 1.357 cm², 0,03 %

KSIĄŻKA

	1940, 1942		" 7 Dni "	1940-1944	
	ilość	cm ² %		ilość	cm ² %
"Ilustrowany Kurier Polski"					
1 Nowości wydawnicze - reklama	1	50 0,006	1 Nowości wydawnicze - reklama	14	1.260
2 Skup książek	-	-	2 Skup książek	-	0,07
3 Biblioteki, wypożyczalnie, czytelnie, archiwa	-	-	3 Biblioteki, wypożyczalnie, czytelnie, archiwa	1	270 (540)
4 Wydawnictwa i księgarnie	-	-	4 Wydawnictwa i księgarnie	-	-
5 Artykuły historyczne	-	-	5 Artykuły historyczne	-	-

Ilustracje: -
 Ilustracje (za lata 1940-1944):
 pow. - 540 cm², 0,02 %

stała przedstawiona przez autora (...) jako istota wszech-
rzeczy, niezniszczalna, wiekuista, praca jako wyraz wszech-
potężnego i wszechobejmującego życia, stanowi najlepszą
światopoglądową bazę młodego pokolenia Polaków". Całość u-
spełnił autor rysem historycznym pracy i jej wychowawcze-
go znaczenia od starożytnej Grecji do czasów współczesnych¹⁸.
Z wydawnictw propagandowych proponowano również "Burzę nad
lasem" O. Daniliwskiego (o wymowie antyżydowskiej), "Tak
było" F. Zdrojewskiego¹⁹, "W szponach czerwonych władców",
Wąsowicza "Niemurowane więzienie", "W szponach GPU" czy też
reklamowana w "Nowym Głosie Lubelskim" książka "Warum
Krieg mit Stalin" i inne²⁰. Także i na łamach "Gońca Kra-
kowskiego" zalecano czytelnikom książki z tych samych grup
tematycznych. Różnica tkwiła jedynie w stopniu nasilenia
reklamy wydawanych w latach 1939-1945 książek; tytułem
przykładu można przytoczyć dane: "Gazeta Lwowska" - 221 re-
klam, "7 Dni" - 14, "Ilustrowany Kurier Polski" - 1, "Go-
niec Krakowski" - 43, "Nowy Głos Lubelski" - 9. (zob. tab.4).

W artykułach ogólnotematycznych podkreślano istnienie
"prawdziwego głodu książki spotęgowanego wybitnie zastojem
(...) w wydawnictwach, brakiem napływu wydawnictw zagra-
nicznych (...) zmniejszeniem się ilości wypożyczalni książ-
zek"²¹. Anonimowy autor apelował o wykorzystanie prywat-
nych księgozbiorów i wzajemne pożyczanie. W kilku artyku-
łach pomieszczono wyniki wywiadów z księgarzami na temat
poczytności książek. Do najbardziej poszukiwanych należała
literatura popularnonaukowa, sensacyjna, kryminalna, książ-
ki o "dzikim zachodzie", literatura fachowa, a także lite-
ratura niemiecka na przykład "Mein Kampf" Hitlera czy dzie-
ła Goebbelsa - stwierdzali księgarze. Podkreślano - głów-
nie na łamach "Gazety Lwowskiej" i "Gońca Krakowskiego" -
że "(...) poezja, filozofia i literatura piękna nie cieszy
się żadnym zainteresowaniem, gdyż (...) kwestie abstrak-
cyjne błędną wobec trudności życia"²². Zainteresowano się
też w kilku artykułach czytelnictwem Polaków na robotach

w Niemczech, także czytelnictwem w innych krajach europejskich²³. Wiele ogłoszeń dotyczyło także skupowania książek przez księgarnie lwowskie. Anonsowały się głównie cztery: M. Kowalskiego, J. Foitika, S. Pohoreckiego i A. Krawczyńskiego.

Większość artykułów na temat funkcjonowania bibliotek zamieszczała "Gazeta Lwowska" - 27 artykułów, "7 Dni" - 1 artykuł, także "Goniec Krakowski", w pozostałych brak tej tematyki. Często podkreślano pozytywną rolę Niemców w odnowieniu i reorganizacji bibliotek polskich. Prasa ta nie omieszczała wykorzystać tego tematu dla celów propagandowych, podkreślając duży wkład Niemców w odbudowę bibliotek²⁴. Także księgarstwo lwowskie doczekało się w "Gazecie Lwowskiej" kilku artykułów, czego brak na łamach pozostałych pism. Zamieszczono w "Gazecie Lwowskiej" obszerny artykuł z historii księgarstwa lwowskiego od 1785 roku²⁵. Zamieszczono też informację o przystąpieniu Ossolineum do pracy, obciążając równocześnie Rosjan za zniszczenie zbiorów tej instytucji. Autor ukrywający się pod kryptonimem "T" pisał: "(...) Innego rodzaju rany zadano Ossolineum. Liczne dzieła naukowe, których wartość dochodziła do miliona złotych zostały sprzedane na makulaturę lub wywiezione w głąb Rosji"²⁶. Swego rodzaju ciekawostką jest informacja na łamach "Gazety Lwowskiej" o funkcjonowaniu księgarni wysyłkowej w Krakowie przy ulicy Floriańskiej 28²⁷.

Na łamach analizowanych pism znalazły się również informacje o p r a s i e wydawanej wówczas w Generalnej Guberni, choć nie jest ich wiele. Były to głównie reklamy pism służących rozrywce ("Fala", "Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni")²⁸, pism fachowych²⁹, pisano o dziennikach w Generalnej Guberni³⁰, a także o czasopismach dla potrzeb szkolnictwa³¹. Jest też wzmianka o piśmie "Nowa Doba" dla ludności polskiej na Ukrainie (pismo berdyczowskie), nie rejestrowanym dotąd w opracowaniach z historii prasy³². "Gazeta Lwowska" często informowała o cenach pism wydawa-

PRASA I RADIO

"Gazeta Lwowska"	1941-1944		1940-1944	
	ilość	cm ²	ilość	cm ²
1				
Poszukiwanie pracowników				
2	38	1.616	8	1.481 (107)
Reklama pism		0,04		0,6
3				
Zasady kolportażu i prenumeraty				
4				
Artykuły ogólne				

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow.: -

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 107 cm², 0,04 %

PRASA I RADIO

	1940-1944			"Ilustrowany Kurier Polski"			1940, 1942		
	ilość	cm ²	%				ilość	cm ²	%
" 7 Dni "									
1 Poszukiwanie pracowników						1			
2 Reklama pism	14	900 (360)	0,03			2	79 (1111)		0,01
3 Zasady kolportażu i prenumeraty						3			
4 Artykuły ogólne						4			

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 360 cm², 0,015 %

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
pow. - 1111 cm², 0,1 %

nych w Generalnej Guberni dla ochrony przed nieuczciwymi sprzedawcami, poszukiwała przez ogłoszenia pracowników dla redakcji (bliżej nie określanych), roznosicielei gazet. Podobne teksty pojawiały się w "Nowym Głosie Lubelskim"³³. Na uwagę zasługują także artykuły z historii prasy³⁴.

Wskazywano też na propagandowy charakter prasy radzieckiej, polemizowano z nią, zarzucając jej nieprawdziwość komunikatów wojennych. Pisano: "(...) rekord kłamliwości zdobyły sowieckie komunikaty wojenne, które celowo i świadomie wprowadzają w błąd światową opinię publiczną"³⁵.

W grupie tematycznej n a u k a i s z k o l - n i o t w o w y ż s z e przeważają publikacje o charakterze popularnonaukowym i popularnym poświęcone najróżniejszym tematom. Różny był też stopień nasycenia łamów pism tymi zagadnieniami: "Gazeta Lwowska" zamieściła w sumie 311 tekstów, "7 Dni" - 98, "Ilustrowany Kurier Polski" - 10, "Ster" - 25. Także "Goniec Krakowski" - 177 i "Nowy Głos Lubelski" - 181. Ich dobór i sposób przekazywania treści uzależniony był od charakteru pisma i od adresata, na przykład "Ster", popularyzując pewne tematy, przedstawia je w sposób ułatwiony, bardzo często przez dobór odpowiednich ilustracji. Z trudniejszymi i bardziej skomplikowanymi zagadnieniami zapoznaje czytelników w postaci wypowiedzi zbeletryzowanych: opisuje na przykład wędrówkę małego ludzika po skomplikowanej machinie, jaką jest organizm ludzki³⁶. Popularyzacja zagadnień nauki przeważa w "Gazecie Lwowskiej". Wachlarz tematyczny jest duży: nie ma właściwie dziedziny ówczesnej wiedzy, która nie znalazłaby odzwierciedlenia w jednym lub wielu tekstach. Większość artykułów jednak zbyt pobieżnie i ogólnie traktuje temat. Przy dokładniejszym sprawdzaniu ich treści można zauważyć błędy merytoryczne³⁷ lub opisy faktów mających raczej charakter sensacji niż prawdy naukowej³⁸.

Znaczna część publikacji dotyczy sylwetek uczonych, którym poświęcono teksty wspomnieniowe z okazji zgonu lub

Tabela 6

NAUKA I SZKOLNICTWO WYŻSZE

	1941			1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
"Gazeta Lwowska"												
Szkolnictwo wyższe, instytuty naukowe	1	389		19	1.415		12	1.219 (130)		9	1.086	
Artykuły popularnonaukowe i popularne	2	2.774	1	95	20.464 (4.705)	2	102	32.837 (4.746)	3	31	14.505 (770)	2,5
Sylwetki ludzi nauki, profesorów	3	453 (30)		7	1.485 (225)		23	3.596 (741)		5	477	

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow. - 11.347 cm², 0,3 %

NAUKA I SZKOLNICTWO WYŻSZE

	1940		1942	
	ilość	cm ²	ilość	cm ²
"Ilustrowany Kurier Polski"				
Szkolnictwo wyższe, instytuty naukowe	1	354 (1.515)	-	-
Artykuły popularnonaukowe i popularne	6	630 (1.086)	4	1.818 (1.515)
Sylwetki ludzi nauki, profesorów	-	-	-	-

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
pow. - 4.160 cm², 0,5 %

NAUKA I SZKOLNICTWO WYŻSZE

Lp. Dni ¹⁾	1940			1941			1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
Szkolnictwo wyższe, instytuty naukowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	180 (1.260)	0,9
Artykuły popularnonaukowe i popularne	42	3.510 (3.240)	0,9	16	1.350 (1.845)	0,5	16	2.565 (5.760)	0,6	17	3.555 (5.445)	0,6	7	2.900 (1.530)	
Sylwetki ludzi nauki, profesorów	-	-	-	1	90 (90)		4	810 (90)		-	-		-	-	

Ilustracje (za lata 1940-1944):
 pow. - 19.260 cm², 1 %

NAUKA I SZKOLNICTWO WYŻSZE

"Ster"	1940-1944		
	ilość	cm ²	%
Szkolnictwo wyższe, instytuty naukowe	1	-	-
Artykuły popularnonaukowe i popularne	25	15.120 (5.485)	6,4
Sylwetki ludzi nauki, profesorów	2	1.872 (428)	

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 5.913 cm², 2,2 %

rocznicy śmierci. Można się spotkać na łamach tych pism z postacią Galileusza³⁹, J. A. Komeńskiego⁴⁰, Erazma z Rotterdamu⁴¹, Michała Montaigne'a⁴², Leonarda da Vinci⁴³, Roberta Kocha⁴⁴, Mikołaja Kopernika⁴⁵, Mariana Smoluchowskiego⁴⁶, Paracelsusa⁴⁷, Andreeasa Vesaliusa⁴⁸, Herona z Aleksandrii⁴⁹ i innych. W "Gazecie Lwowskiej" najwięcej było wzmianek o byłych - jak określano - profesorach liceów i szkół wyższych związanych ze środowiskiem lwowskim. Przytacza się na jej łamach - przeważnie z okazji śmierci - takie nazwiska jak Benedykt Fuliński, profesor "byłej" Politechniki Lwowskiej⁵⁰, Stanisław Windakiewicz - historyk literatury polskiej w "byłym Uniwersytecie Jagiellońskim, członek PAU"⁵¹, Stanisław Niemczycki - były profesor Akademii Weterynaryjnej we Lwowie⁵², Józef Dunin-Borkowski⁵³, Adam Robert Fischer⁵⁴ i inni.

Zagadnieniu szkolnictwa wyższego na terenie Generalnego Gubernatorstwa poświęca się, w stosunku do poprzednich tematów, wyraźnie mniej miejsca. Publikacje o funkcjonowaniu szkół wyższych w Generalnej Guberni zamieszczała (spośród pism analizowanych) "Gazeta Lwowska", także "Goniec Krakowski". W związku z określoną polityką naukową i szkolną okupanta publikacje te dotyczą jedynie szkół zwanych wyższymi o specjalności rolniczej, medycznej, technicznej. Gros tekstów-informacji dotyczy szkolnictwa lwowskiego, to znaczy szkół zorganizowanych na bazie zlikwidowanych uochełni: Akademii Rolniczej w Dublanach, Akademii Weterynaryjnej, Akademii Handlowej i Politechniki Lwowskiej, także Uniwersytetu Lwowskiego. W jednym z artykułów anonimowy autor nawiązuje do przeszłości naukowej Dublan, do prac Emila Godlewskiego, trektując ówczesną działalność tych instytucji jako kontynuację dawnej tradycji naukowej i dydaktycznej⁵⁵. W kolejnym artykule sprecyzowano cel wykształcenia rolniczego wyższego⁵⁶.

W znacznej większości tekstów zamieszczano przeważnie informacje o organizowanych kursach przeszkalających, roz-

poczęciu wykładów i zajęć praktycznych, a także o warunkach przyjęcia lub o egzaminach końcowych. Na łamach "Gazety Lwowskiej" i "Gońca Krakowskiego" znaleźć można informacje o szkołach wyższego typu także spoza Lwowa. Pisano o Szkole Rolniczej w Trzycażu koło Wolbromia, Wyższej Szkole Technicznej w Warszawie, Państwowym Instytucie Badań Technicznych w Krakowie (dawna Akademia Górnicza), Państwowym Instytucie Farmaceutycznym, Instytucie Serologicznym w Warszawie, Instytucie Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Krakowie, Państwowej Szkole Muzycznej w Warszawie (dawne Konserwatorium). Sprzed 1939 roku kontynuował pracę - według informacji "Gazety Lwowskiej" - jedynie Instytut Radowy im. Marii Curie-Skłodowskiej w Warszawie⁵⁷, zaś podczas okupacji założono nową placówkę pod nazwą Instytutu Behringa zajmującego się badaniami nad zwalozaniem chorób zakaźnych⁵⁸.

Od 1939 roku przestały funkcjonować jawnie także towarzystwa naukowe na czele z Polską Akademią Umiejętności, toteż brak o nich wzmianek. Jedynie "Goniec Krakowski" usiłował wmówić czytelnikom, że jej brak nie powoduje żadnego zakłócenia w nauce⁵⁹.

Sprawy s z k o l n i o t w a p o w s z e c h n e - g o i ś r e d n i e g o z a w o d o w e g o podkreślały szczególnie mocno redakcje "Gazety Lwowskiej" i "Gońca Krakowskiego" (zob. tabela 7). Dane w tabeli wskazują, iż "Gazeta Lwowska" zamieszczała na ten temat 441 tekstów co stanowi 1 % powierzchni pisma, zaś "Goniec Krakowski" 157 tekstów, "Ster" - 53, 11,2 % powierzchni, "Ilustrowany Kurier Polski" - 7 artykułów to jest 0,2 % powierzchni, a "7 Dni" - 1 tekst - 0,0004 %. Zarówno w dwóch pierwszych pismach jak i w pozostałych (z wyjątkiem "Steru") całość zagadnienia da się podzielić na trzy grupy: szkolnictwo, kursy fachowe i artykuły ogólne o szkolnictwie. W tych ostatnich podkreślano wagę właściwego wychowania dzieci i młodzieży (zgodnie z potrzebami polityki niemieckiej), na-

Tabela 7

SZKOLNICTWO POWSZECHNE I ŚREDNIE ZAWODOWE

	1941			1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
"Gazeta Lwowska"												
Szkolnictwo powszechne i średnie zawodowe	1	2.306		73	6.893 (95)		205	11.511 (420)		21	1.488 (30)	
Kursy	2	234	0,5	51	3.370	1	27	1.558	1	19	876	1
Artykuły ogólnoteoretyczne	3	869		1	193		6	808 (65)		12	1.213 (65)	

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow. - 675 cm², 0,02 %

SZKOLNICTWO POWSZECHNE I ŚREDNIE ZAWODOWE

	1940			1942		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
"Ilustrowany Kurier Polski"						
Szkolnictwo powszechne i średnie zawodowe	1	151 (1.212)	0,2	1	202 (606)	0,04
Kursy	2	606 (3.133)		-	-	-
Artykuły ogólnoteoretyczne	3	-		-	-	-

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
pow. - 4.951 cm², 0,6 %

SZKOLNICTWO POWSZECHNE I ŚREDNIE ZAWODOWE

"7 Dni"	1940-1944			"Ster"	1940-1944		
	ilość	cm ²	%		ilość	cm ²	%
Szkolnictwo powszechne i średnie zawodowe	1	90 (630)	0,0004	Szkolnictwo powszechne i średnie zawodowe	53	29.735 (12.467)	11,2
Kursy	2	-	-	Kursy	2	-	-
Artykuły ogólnoteoretyczne	3	-	-	Artykuły ogólnoteoretyczne	3	-	-

Ilustracje (ze lata 1940-1944):
pow. - 630 cm², 0,03 %

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 12.467 cm², 4,7 %

leżytego programu nauczania i treści nauczania w podręcznikach, o których przygotowywaniu informowano, często apelując o współpracę do nauczycieli, literatów, fachowców zawodowych, nawet uczniów⁶⁰. Z całości "Steru" do tej grupy tekstów zaliczono artykuły stanowiące jakby instrukcje do wykonywania pewnych prac, czynności, przedmiotów; mają one charakter wskazówek metodycznych⁶¹. Doliczono też artykuły ogólne, traktujące o potrzebie wiedzy zdobywanej w szkole⁶² oraz teksty z zakresu preorientacji zawodowej⁶³.

Publikacje dotyczące zagadnień s z t u k i drukowane były głównie na łamach "Gazety Lwowskiej", mniej na łamach pozostałych analizowanych pism (zob. dane w tab. 8). W "Gazecie Lwowskiej" w przeważającej większości prezentowano w artykułach zabytki lwowskie i okolic Lwowa w kilku cyklach: "Stary romantyczny Lwów", "Dzielnice Lwowa", "Więści z powiatów" czy "Zabytki architektury naszego kraju". Podobnie "Goniec Krakowski" prezentował zabytki krakowskiej sztuki sakralnej.

Podawano też czasem w tekstach dane biograficzne o niektórych artystach; tytułem przykładu można wymienić Juliana Fałata, Adama Chmielowskiego, Artura Grottgera, Wojciecha Kossaka, Juliusza Kossaka, Jana Stykę, Hansa Holbeina i innych⁶⁴. "Ilustrowany Kurier Polski" prowadził przez długi czas konkurs na artystyczną fotografię. Zamieszczał wiele reprodukcji lub zdjęć z ówczesnych wystaw sztuki niemieckiej⁶⁵, stąd duża przewaga ilustracji nad tekstem (1 % tekstu, 3 % ilustracji, 70 publikacji). Zarówno teksty te, jak i ilustracje, nie były związane z jakąś myślą przewodnią, jak to miało miejsce na łamach "Gazety Lwowskiej".

R o z r y w k a (występy sceniczne, kino, koncerty uliczne, cyrk, koncerty w kościołach i zakładach pracy) to temat szczególnie eksponowany przez pismo "7 Dni" (4 % tekstu, 1,4 % ilustracji, 284 publikacje - zob. tab. 9). Relacje z teatrów i kawiarni warszawskich pisała stała grupa autorów podpisująca się kryptonimami "l.m.z.", dr T.P. (Ta-

Tabela 8

SZTUKA

	1941			1942			1943			1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
"Gazeta Lwowska"	3	675		41	8.098 (3.513)		172	22.120 (5.488)		37	5.351 (2.207)	
Sztuka: zabytki, historia zab., malarstwo, rzeź- ba, konserwacja zabytków	1											
Sylwetki artystów	2	-		3	452 (258)		10	1.807 (453)	1,9	2	258	
Muzea	3	258	0,1	6	840	0,9	4	388		-	-	
Wystawy	4	-		3	115		1	323		1	130	
Konkursy artystyczne	5	65		7	627		-	-		-	-	

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow. - 11.919 cm², 0,3 %

SZTUKA

"Ilustrowany Kurier Polski"	1940			1942			1940-1944		
	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%	ilość	cm ²	%
Sztuka: zabytki, historia zab., malarstwo, rzeźba, konserwacja zabytków	14	983 (9.557)		4	100 (1.115)		14	3.135 (8.825)	0,1
Sylwetki artystów	3	323 (2.121)		2	606 (656)		1	180 (540)	
Muzea	-	-	1	-	-	0,7	-	-	
Wystawy	1	50 (758)		1	(252)		-	-	
Konkursy artystyczne	31	1.682 (7.625)		14	2.727 (1.717)		-	-	

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
pow. - 23.801 cm², 3 %

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 9.365 cm², 0,4 %

SZTUKA

"Ster"	1940-1944		"Zawód i Życie"	1940-1944	
	ilość	cm ²		ilość	cm ²
Sztuka: zabytki, historia zab., malarstwo, rzeź- ba, konserwacja zabytków	4	(1.525)	0,6	4	(775)
Sylwetki artystów	2	-		-	-
Muzea	3	-		-	-
Wystawy	4	-		-	-
Konkursy artystyczne	5	-		-	-

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 1.525 cm², 0,6 %

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 775 cm², 0,5 %

TEATR I KINO

	1941		1942		1943		1944		
	ilość	cm ²	ilość	om ²	ilość	om ²	ilość	om ²	
"Gazeta Lwowska"			%	%	%	%	%	%	
1 Występy sceniczne, kino	11	1.520 (65)		26	5.944 (258)	63	5.489	18	2.421
2 Sylwetki artystów, szkoły muzyczne	2	710 (129)		8	1.773 (353)	29	6.613 (642)	9	1.572
3 Koncerty uliczne, w fabrykach, cyrk	-	-	0,5	5	145	3	40	-	0,8
4 Koncerty kościelne, chóry	4	50		21	1.413	5	933 (65)	3	288
5 Wydawnictwa muzyczne	-	-		-	-	-	-	-	-
6 Artykuły teoretyczne i ogólne	10	741		19	1.386 (646)	6	1.931 (387)	9	979

Ilustracje (za lata 1941-1944):
pow. - 2.545 cm², 0,06 %

TEATR I KINO

"Ilustrowany Kurier Polski"	1940		1942	
	ilość	cm ²	ilość	cm ²
1	42	5.700 (27.930)	15	2.223 (5.856)
2	2	529 (4.041)	2	101 (1.515)
3	8	1.270 (7.425)	-	-
4	-	-	-	-
5	-	-	-	-
6	-	-	1	202

Ilustracje (za lata 1940, 1942):
pow. - 46.767 cm², 6 %

TEATR I KINO

"7 Dni"	1940			1941			1942			1943			1944		
	ilość	om ²	%	ilość	om ²	%	ilość	om ²	%	ilość	om ²	%	ilość	om ²	%
Występy sceniczne, kino	30	8.010 (4.410)		50	17.765 (4.275)		56	29.745 (3.240)		60	20.790 (6.660)		30	9.225 (3.105)	
Sylwetki artystów, szkoły muzyczne	2	180 (540)	3	3	630 (540)	3	10	4.590 (585)		14	450 (6.480)		8	1.010 (2.250)	
Koncerty uliczne, w fabrykach, oyrk	9	1.307 (1.890)		-	-		-	-	6	2	90 (630)	3,5	-	-	3
Koncerty kościelne, chóry	-	-		-	-		-	-		-	-		-	-	
Wydarzictwa muzyczne	-	-		-	-		1	90		-	-		-	-	
Artykuły teoretyczne i ogólne	-	-		-	-		2	855		5	810 (4.920)		2	450 (720)	

Ilustracje (za lata 1940-1944):
pow. - 44.245 om², 1,4 %

deusz Piekarski), A.S., El., L...wicz, Elzet, Helena Wielgomasowa a także "Robot", który relacjonował o imprezach odbywających się w Krakowie. Recenzje te i relacje są schematyczne, bez wglębiania się w treść sztuki, poziom gry aktorskiej, wartości wychowawcze, intelektualne i estetyczne. "Ilustrowany Kurier Polski" w sposób podobny eksponował tę tematykę (1,5 % tekstu, 6 % ilustracji i 69 publikacji), zaś "Goniec Krakowski" relacjom o występach scenicznych, omówieniu repertuaru kinowego poświęcił 536 tekstów, "Nowy Głos Lubelski" w omawianych latach - 40.

Obydwa dzienniki podkreślały rolę i znaczenie rozrywki, podobnie jak i literatury w czasie wojny: "(...) Korzystanie (...) z rozrywek mimo wszystko jest konieczne ze względu na zdrowie psychiczne Polaków, gdyż (...) pozbawienie ludzi rozrywek na pewno wpłynie niekorzystnie na usposobienie i odporność ludzką"⁶⁶, jednakże "(...) aby dojść do właściwego dozowania rozrywek w życiu trzeba przede wszystkim rozumieć ich istotę: nie żyje się jedynie dla rozrywki, ale też nie po to, aby pozbawić się wszelkiego urozmaicenia pomagającego nam łatwiej znieść przeciwności"⁶⁷.

Natomiast tygodnik "7 Dni" podawał:

"(...) Inter arma silent musae - tak zawsze w zgiełku oręza milkną muzy, a raczej ustępują miejsca bardziej lekkim, bardziej frywolnym siostrzycom i obecna wojna nie jest wyjątkiem, odczuwamy to we wszystkich dziedzinach, a więc i w teatrze. Zniknęły sceny dramatyczne, a na ich miejsce wyrosły estrady rewilowe. Jest to zrozumiałe choćby z uwagi na nastroje publiczności, która zmęczona wydarzeniami unika poważniejszej rozrywki i goni za lekkim wrażeniem"⁶⁸.

Odmierna jest pod tym względem "Gazeta Lwowska". Zamieszczała co tydzień program kin we Lwowie, rzadziej krótkie recenzje filmów, a raczej informacje o ich treści. Dawano też notatki o koncertach muzyki poważnej i kościelnej w katedrze ormiańskiej we Lwowie lub innych kościołach. Brak jest zupełnie relacji z występów teatralnych, operetkowych czy rewilowych we Lwowie. Od czasu do czasu informowano czytelników o występach mających miejsce poza dystryk-

tem Galicja, czy poza Lwowem, głównie w Warszawie i Krakowie⁶⁹. Podobnie jak w przypadku literatury, drukowano na łamach "Gazety Lwowskiej" teksty o życiu i twórczości artystów teatralnych i operowych dawnego Lwowa, obrazki z życia teatru lwowskiego za dyrekcji Tadeusza Pawlikowskiego. Dobre biograficzne o występujących w czasie okupacji artystach polskich zamieszczała natomiast "Goniec Krakowski", a "Ilustrowany Kurier Polski" czy "7 Dni" dawały ich zdjęcia na pierwszych stronach. Teksty dotyczące występów scenicznych i artystów pełne były zachwytów nad poziomem repertuarów i wykonawstwa. Jedynie "Goniec Krakowski" zamieścił trzy krytyczne teksty dotyczące jednej z rewii pod tytułem "Wiosenna trzynastka"⁷⁰.

Oddzielnym problemem jest kwestia autorstwa zamieszczonych w pismach tekstów. Analiza ilościowa ułatwia i w tym wypadku ustosunkowanie się do tej sprawy. Ze spisów nazwisk (pseudonimów, kryptonimów) wynika, że były pewne grupy autorów związanych tylko z jednym pismem - i tak w "Gazecie Lwowskiej" pisał Jan Obuch, Maria Janina Wonschowa, Leszek Majewski (poezja, Tadeusz Krzyżewski (zabytki Lwowa i okolic) czy Leonia Rasińska (artykuły z historii sztuki i teatru). Jest też grupa nazwisk (pseudonimów, kryptonimów), które widnieją na łamach kilku pism. Do nich można zaliczyć tytułem przykładu: M. A. Hessel ("Gazeta Lwowska", "Goniec Krakowski", "Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni"), Bronisław Król ("Gazeta Lwowska", "Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni"), Artur Lorek ("Gazeta Lwowska", "7 Dni", "Co miesiąc powieść"), Hazet vel Ha-Zet vel Zet-Ha ("Gazeta Lwowska", "Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni", "Goniec Krakowski"), Rufin Noderski ("Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni", "Goniec Krakowski", "Nowy Głos Lubelski"), Stefan Krasieński ("Ilustrowany Kurier Polski", "Co miesiąc powieść", "7 Dni", "Goniec Krakowski"), A. Murawski ("Co miesiąc powieść", "7 Dni", "Goniec Krakowski"), Stanisława Sikorska ("7 Dni", "Co miesiąc powieść"), Edward Kio-

niecki ("Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni", "Ster", "Mały Ster"), JO-KO-MA ("7 Dni", "Gazeta Lwowska", "Ilustrowany Kurier Polski", "Goniec Krakowski"), Helena Wielgomasowa ("Ilustrowany Kurier Polski", "7 Dni", "Nowy Głos Lubelski"), Joanna Czarkowska ("Goniec Krakowski", "Ster") i inni.

Wielu z nich było autorami różnych tematycznie tekstów. I tak na przykład Helena Wielgomasowa była autorką wierszy, opowiadań, recenzji z występów scenicznych i recenzji filmów, a nawet kilku artykułów o charakterze popularnonaukowym⁷¹. Jedną z informacji w "7 Dniach" podawała, że H. Wielgomasowa jest autorką dramatu "Męka Chrystusa" wystawianego na deskach teatru "Kometa" w Warszawie⁷². Odrębną grupę stanowią nazwiska umieszczone na łamach "Steru" i "Małego Steru". Wyjątkami są tu jedynie: Edward Kłoniecki, Larissa i Joanna Czarkowska, których teksty znaleźć można także na łamach innych pism. Ciekawostką jest fakt, iż w "Gazecie Lwowskiej", "Ilustrowanym Kurierze Polskim" i "7 Dniach" zamieszczał swoje wiersze krakowski poeta związany z konspiracyjnym pismem "Na ucho" Eugeniusz Kolanko⁷³, znany też jako autor akrostychów z hasłami "Polacy Sikorski działa" i "Polska"⁷⁴.

Przedstawiona analiza zagadnienia nazwanego tu - za Ireną Tetelowską - produkcją dóbr nie-materiaalnych pozwala stwierdzić, że dysponenci niemieckiej propagandy w Generalnej Guberni przywiązywali dużą wagę do treści literackich i o tematyce kulturalnej, nasycając nimi łamy prasy zwanej "gadzinową", stwarzali pozory braku zagrożenia dla kultury polskiej podczas okupacji mimo oczywistości faktów jej niszczenia.

Bardzo pomocny w ocenie pewnych zjawisk okazał się uproszczony sposób obliczania powierzchni artykułów. Daje on znaczną oszczędność czasową w porównaniu z metodą I. Tetelowskiej, a równocześnie większą dokładność badawczą, także nie pozwala na zbyt daleko posunięty subiektywizm.

Uwypukla te aspekty tematu, które nie zostałyby zauważone przy - jak to określa I. Tetelowska - swobodnej recenzji tekstów danego pisma. Zastosowanie owego uproszczonego sposobu obliczania powierzchni artykułów do analizy całej prasy "gadzinowej" dałoby niezwykle ciekawe wnioski, pozwoliłoby określić pewne prawidłowości w sposobie redagowania pisma i kierunkach oddziaływania propagandowego tej prasy.

PRZYPISY

1. Zob. J. Jarowiecki: Prasa w okresie okupacji hitlerowskiej w Polsce w latach 1939-1945 (w:) Polska prasa konspiracyjna lat 1939-1945 i początki prasy w Polsce Ludowej. Kraków-Kielce 1979 s. 42.
2. M. Adamczyk: "Prasa gadzinowa" na Kielecczyźnie w latach okupacji hitlerowskiej (w:) Polska prasa konspiracyjna ... op. cit.; Cz. Bakunowicz: Ogłoszenia drobne "Nowego Kuriera Warszawskiego" i "7 Dni" jako przejaw życia codziennego okupowanej Warszawy (1 VII 1943 - 31 VII 1944). "Dzieje Najnowsze" 1980 nr 3; T. Cieślak: Z historii niemieckiej prasy w języku polskim. Cz. 1. "Goniec Krakowski" (27 X 1939 - 19 I 1945). "Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego" 1969 z. 4; Tenże: Hitlerowskie czasopismo "Nowy Kurier Warszawski". "Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego" 1968 z. 1; E. Cytowska: Propaganda kulturalna na łamach niemieckiej prasy w języku polskim w Generalnej Guberni 1939-1945. "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1981 nr 2; Taż: Informacje o życiu społeczeństwa polskiego w prasie gadzinowej 1939-1944. Komunikat z badań (w:) Polska prasa konspiracyjna ... op. cit.; L. Dobroszycki: Założenia i organizacja prasy niemieckiej w języku polskim w tak zwanej Generalnej Guberni w latach 1939-1945 w świetle dokumentów. "Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego" 1967 z. 1; J. Jarowiecki: Prasa w Polsce w latach 1939-1945 (w:) Prasa polska w latach 1939-1945. Warszawa 1980; Tenże: Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945. Kraków 1980 s. 18-40; E. C. Król: Niemieckie czasopisma w języku polskim dla szkolnictwa polskiego w Generalnej Guberni ("Ster", "Mały Ster", "Zawód i Życie"). "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1979 nr 1; Cz. Madajczyk: Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce. Warszawa 1970; T. Szarota: Okupowanej Warszawy dzień powszedni. Studium historyczne. Cz. 3:

Życie kulturalne: prasa jawna. Warszawa 1973; W. Wójcik: Gadzinówka "Goniec Krakowski" (1939-1945). "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1981 nr 3.

3. Por. klucz kategoryzacyjny I. Tetelowskiej. P. Dubiel: Metoda analizy zawartości prasy (Geneza, charakterystyka, technika badawcza) (w:) Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie. T. 1. Warszawa 1969 s. 78-84.
4. Artykuły o treści etnograficzno-geograficznej wyłączam z niniejszej analizy. Teksty te zawierają ogólne informacje o krajach, miastach czy krainach geograficznych, można je więc zaliczyć do zagadnień związanych z turystyką, którą I. Tetelowska włącza do ogólnej grupy zagadnieniowej "życie społeczne poza pracą" (Zob. I. Tetelowska: Analiza i ocena treści dzienników, Szkic metodyczny. "Zeszyty Prasoznawcze" 1960 nr 1, s. 21). Można je też łączyć z komunikatami frontowymi; ścisłe następstwo czasowe tychże komunikatów i artykułów etnograficzno-geograficznych podkreśla E. Cytowska w artykule zatytułowanym "Propaganda kulturalna na łamach niemieckich pism w języku polskim w Generalnej Guberni 1939-1945. "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1981 nr 2 s. 31-32.
5. W Krakowskim Ośrodku Badań Prasoznawczych pod kierunkiem I. Tetelowskiej wypracowano metodę statystyczną, by przy jej pomocy można było ustalić proporcje tematyczne i gatunkowe gazety. Podstawową jednostką miary jest w tej metodzie cm^2 : oblicza się powierzchnie stron (bez tytułów głównych i marginesów), oblicza się też powierzchnie analizowanych artykułów, aby uszeregowawszy je według zawartości treściowej móc obliczyć powierzchnię, jaką zajmuje w całości pisma dana tematyka. Dalsza czynność to przeliczenie stosunku powierzchni na stosunki procentowe; zob. I. Tetelowska: Analiza i ocena ... op. cit.; J. Ratajewski: Próba zastosowania metody statystycznej analizy zawartości treści na przykładzie wybranych czasopism śląskich z 1911 roku. "Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego" 1969 z. 2.
6. W zastosowaniu metody statystycznej - jako bardzo oszczędnej - próbowano wprowadzić uproszczenia, nie uznając jej nic jako naukowemu narzędziu badawczemu. W artykule zatytułowanym "Treści wychowawcze na łamach "Panoramy Północy" ("Zeszyty Prasoznawcze" 1967 nr 3) I. Tetelowska i J. Szewczyk za jednostkę obliczeniową przyjęli samą wypowiedź prasową, nie powierzchnię przez nią zajmowaną. Autorzy piszą: "(...) Wypowiedzi zostały sklasyfikowane w trzy grupy, to jest jako: "małe", "średnie" i "duże". Za "małe" uznano te, które zajmują powierzchnię nie większą aniżeli $1/4$ kolumny, za "średnie" - oscylujące wokół $1/2$ kolumny i wreszcie za "duże" te, które zajmują 1-2 kolumny (...). Jest to - czy-

tamy - rachunek przybliżony, ale jedynie możliwy do zastosowania w badaniach (...) Zarzucenie zaś całkowitego ilościowego uporządkowania treści i poprzestanie na swobodnej recenzji, odbierałoby wielu twierdzeniom pracy charakter naukowy i pozwalało na zbyt daleko idący subiektywizm" (Zob. I. Tetelowska: Treści wychowawcze ... op. cit. s. 29).

7. Ten sam tok rozumowania (zob. przypis nr 6) przedstawiła S. Lewandowska stwierdzając, iż "(...) w odniesieniu do badań nad prasą tajną jest stosowanie uproszczeń w metodzie statystycznej zabiegiem absolutnie wystarczającym", zob. Z badań nad polską prasą konspiracyjną (stan badań, potrzeby, źródła, metody). Materiały z sesji naukowej "Prasa lubelska. Tradycje i współczesność". Lublin 1979 s. 16. Podobny punkt widzenia zaprezentowała w książce pt.: Polska konspiracyjna prasa informacyjno-polityczna 1939-1945. Warszawa 1982 s. 327-364.
8. O odcinku powieści "Gońca". "Goniec Krakowski" 1940 nr 155 s. 4.
9. Na przykład A. Dygasiński: "Kruki". "Gazeta Lwowska" 1941 nr 107 s. 3; T. Lenartowicz: "Stabat Mater", tamże 1942 nr 79 s. 1; J. Kochanowski: "Wszehmoocy Panie", tamże 1943 nr 220 s. 3; J. Kochanowski: "Na równość", tamże 1943 nr 243 s. 3; Sz. Szymonowicz: "O pracy", tamże 1943 nr 291 s. 3; "Rafał Olbromski słucha śpiewu słowika", tamże 1943 nr 123 s. 3; "Jesień szła coraz głębsza" (Wypis z "Chłopów"), tamże 1943 nr 266 s. 3; M. W.: "Renesans literackiego Lwowa", tamże 1944 nr 65 s. 3.
10. E. Cytowska: Propaganda kulturalna ... op. cit. s. 44.
11. W. Gomulioki: Modlitwa. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 73 s. 3:
"Nadmiarem bólu zacięte wargi
Rozwiąż Panie!
Usta oo miecą klątwy i skargi
Ucisz Panie!
Łaknących manny anielskiej oudu
Nakarm Panie!
Trawiących żrącą gorączką trudu
Ochłódź Panie!
Duchom oo w walce słabną i mdleją
Ulżyj Panie!
Tym, oo pukają silni nadzieją
Otwórz Panie!
Którym duch krzepki rwie się do boju
Moc daj Panie!
A którym trzeba tylko spokoju
Odpoczywanie!"

12. m.: Wśród wydawnictw. Książka na czasie. "7 Dni" 1941 nr 13 s.6; Nowości wydawnicze. "7 Dni" 1941 nr 43 s. 10; dr Albert Weh: Prawo Generalnego Gubernatorstwa. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 126 s. 4; Podręcznik księgowości handlowej. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 112; Cenne wydawnictwo dla rolników, tamże 1943 nr 173 s. 3; Fachowa broszurka dla rolników i leśników, tamże 1943 nr 253 s. 3.
13. Z półek księgarskich. "7 Dni" 1941 nr 23 s. 6; Opowieści tajemnicze i inne. "Nowy Głos Lubelski" 1941 nr 133 s. 3.
14. S. P.: Fajka pokoju. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 71 s. 3.
15. Fatima: "Gazeta Lwowska" 1944 nr 81 s. 3.
16. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 235 s. 6; Na podarki św. Mikołaja, tamże 1943 nr 281 s. 4.
17. Na podarki św. Mikołaja, tamże 1943 nr 281 s. 4.
18. Zetes: Droga do powszechnego ideału pracy. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 209 s. 3; Nowości wydawnicze. "7 Dni" 1942 nr 37 s. 10; J. E.: Droga do powszechnego ideału pracy. "Ilustrowany Kurier Polski" 1942 nr 37 s. 8.
19. Nowości wydawnicze. "7 Dni" 1943 nr 18 s. 6.
20. Nowości wydawnicze. "7 Dni" 1942 nr 29 s. 10; "Nowy Głos Lubelski" 1941 nr 254 s. 3.
21. Frontem do książki. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 32 s. 3.
22. Wycieczka w krainę książek. "Gazeta Lwowska" 1941 nr 45 s. 3; Książka poszukuje odbiorcy, tamże 1941 nr 111 s. 3; Wracamy do książek, tamże 1943 nr 209 s. 3.
23. Dzienniki, książki i radio dla robotników zagranicznych. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 259 s. 2; Z. M.: Co czytają i piszą w Italii? tamże 1942 nr 243 s. 2.
24. Habent sua fata libelli. Biblioteka państwowa przejmuje smutny spadek. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 172 s. 3; Gdzie się podziały biblioteki wiejskie? tamże 1942 nr 238 s. 3; O ratunek dla starej książki, tamże 1942 nr 65 s. 3; Otwarcie Biblioteki Państwowej w Krakowie, tamże 1941 nr 82 s. 4.
25. T. K.: Złoty wiek lwowskiego księgarstwa. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 35 s. 3; Pierwsza książka polska we Lwowie, tamże 1944 nr 52 s. 3.
26. Ossolineum przystępuje do pracy. "Gazeta Lwowska" 1941 nr 18 s. 3.
27. Książka wprost do domu. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 49 s. 6.
28. Od wydawnictwa. "Gazeta Lwowska" 1941 nr 75 s. 3; "7 Dni" 1941 nr 38 s. 6; Nowa prasa we Lwowie. "Nowy Głos

- Lubelski" 1941 nr 192; "Siew" (reklama). "Nowy Głos Lubelski" 1940 nr 124; "Fala" (reklama). "Nowy Głos Lubelski" 1940 nr 123; "Fala" (reklama). "Goniec Krakowski" 1940 nr 100 s. 4; Rozrywka dla wszystkich w numerze 17 "7 Dni". "Goniec Krakowski" 1940 nr 205 s. 4.
29. "Kupiec" - jeszcze jedno czasopismo fachowe. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 133 s. 3; "Gazeta Lwowska" 1943 nr 86 s. 4; Czasopismo polskie dla rzemieślników. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 84 s. 2; "Twórczość Gospodarcza" - nowe czasopismo. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 206 s. 3; Fachowe czasopismo ogrodnicze. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 208 s. 3; Specjalne czasopismo dla rzemieślników. "Goniec Krakowski" 1942 nr 81 s. 2.
 30. Na posterunku prasowym. "Ilustrowany Kurier Polski" 1940 nr 3 s. 3; "Gazeta Żydowska" na terenie Generalnego Gubernatorstwa. "Goniec Krakowski" 1940 nr 168 s. 5.
 31. "Mały Ster" czasopismo podręcznikiem. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 107 s. 3; Pouczający numer czasopisma "Ster". "Gazeta Lwowska" 1944 nr 111 s. 3; Czasopismo podręcznikiem. "Goniec Krakowski" 1944 nr 108.
 32. Życie i praca Polaków na Ukrainie. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 33 s. 2.
 33. Poszukujemy odsprzedawców gazet i czasopism. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 13 s. 4; Redaktor potrzebny "Gazeta Lwowska" 1942 nr 19 s. 4; Poszukiwany od razu goniec "Nowy Głos Lubelski" 1941 nr 130.
 34. Przez pierwsze "Nowiny" do dzisiejszych nowin. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 57 s. 3; W. Omilłowicz: Od "Nowin" do "Nowego Kuriera Warszawskiego". "7 Dni" 1944 nr 9 s. 6.
 35. Wojna i prasa. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 178 s. 2.
 36. J. Morska: Niezwykła podróż. "Ster" 1942/43 nr 4 s. 10-12.
 37. Jako przykład można podać artykuł z "Gazety Lwowskiej" z 1943 r. nr 154 s. 4 gdzie nieznaną autor pisze: "(...) dopiero w 1939 roku dwu niemieckim badaczom powiodło się wykonać reakcje, przy których ciężkie pierwiastki jak tor, wskutek oddania bardzo dużych ilości energii w stosunkowo krótkim czasie rozpadają się na lekkie pierwiastki". Jest to fałszywe stwierdzenie; dokonała tego już M. C. Skłodowska na początku naszego wieku.
 38. Cuda współczesnej chirurgii. Sztuczna ręka poruszana żywymi mięśniami. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 171 s. 2; Tajemnica Atlantydy. tamże 1944 nr 3 s. 7.
 39. I. N.: A przecież się poruszał W 300 rocznicę śmierci Galileusza. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 6 s. 3; Galileusz umarł przed 300 laty. "7 Dni" 1942 nr 29 s. 2; A. M. Orski: Galileo Galilei. "7 Dni" 1942 nr 9 s. 7.

40. Rocznice wiosenne 1942 roku. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 79 s. 2.
41. Człowiek na rozstaju epoki. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 129 s. 2.
42. Kultura i sztuka. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 221 s. 3.
43. Medicus: Odkrycie anatomii ludzkiej. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 139 s. 2.
44. Robert Koch. Nasz wywiad w setną rocznicę jego urodzin. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 292 s. 3; W stulecie Roberta Kocha, tamże 1943 nr 52 s. 2; Robert Koch. "Goniec Krakowski" 1943 nr 294 s. 2.
45. Kopernik a Lwów. Co mówią archiwalne zapiski. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 74 s. 4.
46. Chłuba polskich fizyków. Marian Smoluchowski. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 264 s. 3.
47. Medicus: Odnowiciel medycyny. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 268 s. 2; Paracelsus. "7 Dni" 1941 nr 39 s. 2.
48. Andreas Vesalius. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 289 s. 3.
49. Ch. m.: Heron z Aleksandrii. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 21 s. 3.
50. Z żałobnej karty. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 54 s. 2.
51. Z żałobnej karty. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 91 s. 3.
52. Z żałobnej karty. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 114 s. 5.
53. S. P.: Lwowski halenofil. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 178 s. 3.
54. Z żałobnej karty. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 305 s. 3.
55. Piękna karta w dziejach Dublan. "Gazeta Lwowska" 1944 nr 64 s. 3.
56. Pisano: "(...) Celem jest teoretyczne i uzupełniające praktyczne kształcenie kierowników średnich i większych gospodarstw rolnych oraz urzędników rolnych". Szkoły rolnicze wyższego typu. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 43 s. 3.
57. Instytut Radowy Marii Curie Skłodowskiej nie przerwał pracy. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 35 s. 2.
58. Posiedzenie naukowe na Ratuszu Lwowskim. "Gazeta Lwowska" 1942 nr 292 s. 2.
59. Ortografia i wojna. "Goniec Krakowski" 1940 nr 158 s. 3.
60. Fan.: Upadek kultury rosyjskiej następstwem złego wychowania młodzieży za czasów caratu. "Gazeta Lwowska" 1941 nr 4 s. 3; Nauczyciel: Na progu roku szkolnego, tamże 1941 nr 39 s. 3; Praca od podstaw głównym elementem dzisiejszego szkolnictwa, tamże 1941 nr 67 s. 3;

Nowe podręczniki szkolne, tamże 1943 nr 107 s. 3; Nowe podręczniki dla szkół polskich. "Goniec Krakowski" 1944 nr 107 s. 3.; Planowanie wydania nowych podręczników szkolnych, tamże 1943 nr 165 s. 3; Współpraca leśników przy redagowaniu podręczników szkolnych, tamże 1943 nr 186 s. 3; Zob.: Kilka uwag na temat młodzieży, tamże 1940 nr 248 s. 2.

61. Piłka. "Ster" 1942 nr 7-10 s. 7; O. Wanda: Czarodziej sztuk magloznych, tamże 1941/42 nr 4-5 s. 30-31; J. Gromulska: Teozka-tornister, tamże 1941 nr 2 s. 31; J. Gromulska: Co możemy zrobić ze słomy, tamże 1941 nr 1 s. 30-31; T. Strojewski: Teozka do przechowywania numerów "Steru", tamże 1941 nr 8 s. 30-31.
62. K. Chróścielska: List. "Ster" 1942/43 nr 1 s. 9.
63. A. Pieterowa: Krystek elektryk. "Ster" 1942 nr 6 s. 5-6. P. Piotrowski: Młodzi miłośnicy zawodu poznają pracę, tamże 1942/43 nr 1 s. 15-16; E. Chodak: Rozmowy o wsi, tamże 1941 nr 7 s. 6-8; E. Całka: Ioh szkoła, tamże 1941 nr 7 s. 13-14.
64. Syn tutejszego organisty. "Gazeta Lwowska" 1943 nr 164 s. 3; S. P.: Wśród malarzy dawnego Lwowa, tamże 1943 nr 166 s. 3; M-a: Dziewczyna z Barszozowic, tamże 1943 nr 172 s. 3; Panorama Raolawioka, tamże 1944 nr 55 s. 3; Także mistrz błędzi. "Ilustrowany Kurier Polski" 1940 nr 2 s. 2.
65. Symbol życia. "Ilustrowany Kurier Polski" 1942 nr 40 s. 10; Wystawa sztuki w Monachium, tamże 1942 nr 31 s. 9; Generalne Gubernatorstwo w malarstwie niemieckim, tamże 1942 nr 18 s. 12.
66. Xz: List z Krakowa. "Nowy Głos Lubelski" 1941 nr 46.
67. Xa: Wojna a kulturalna rozrywka. "Goniec Krakowski" 1943 nr 61 s. 3.
68. El., H. W., Sierzp.: Scena - Estrada - Ekran. "7 Dni" 1943 nr 21 s. 6.
69. "Jaś u bram raju". "Gazeta Lwowska" 1943 nr 183 s. 3; Teatry dla dzieci, tamże 1943 nr 2, 9; A. S.: Muzyka w Warszawie. Korespondencja własna, tamże 1942 nr 1 s. 4; Teatr dramatyczny "Komedia". Z teatrów warszawskich, tamże 1942 nr 3 s. 3; Inauguracja sezonu operowego w Krakowie, tamże 1941 nr 14 s. 3; S. Kalicki: Sezon taneczny w rewiach warszawskich, tamże 1941 nr 25 s. 3.
70. Pet: Może to pomoże? "Goniec Krakowski" 1944 nr 76 s. 4; I. Orwid: Na ławie oskarżonych, tamże 1944 nr 300 s. 3.
71. H. Wielgomasowa : Nowy rok (wiersz). "7 Dni" 1943 nr 1

s. 2; też: Wspomnienia (wiersz). "7 Dni" 1943 nr 1 s.1;
też: Janosik i księżyc (wiersz). "7 Dni" 1943 nr 6 s.10;
też: Szopka (opowiadanie). "7 Dni" 1943 nr 1 s. 2; też:
Martwe oczy (opowiadanie). "7 Dni" 1941 nr 14 s. 3; też:
"Cyrulik" w Krakowie (rec.). "Ilustrowany Kurier Polski"
1942 nr 7 s. 12; też: Ze scen Warszawy (rec.). "Ilustro-
wany Kurier Polski" 1942 nr 7 s. 12; Od krzemienia do
żarówki (art.) "7 Dni" 1941 nr 47 s. 3.

72. S.: Scena i estrada. "7 Dni" 1944 nr 14 s. 6.

73. J. Jarowiecki: Eugeniusz Kolanko - poeta konspiracyjny.
"Kwartalnik Rzeszowski" 1966 nr 2; Tenże: Biografia
poety i konspiratora (w:) E. Kolanko: zakonspirowany
pejzaż. Kraków 1973 s. 6; P. Sierant: Czytać z góry na
dół. "Dziennik Polski" 1966 nr 18.

74. "Ilustrowany Kurier Polski" z 24 I 1943 roku; "Dziennik
Radomski" z 1 I 1943 roku.